

Week 37

ER ZIJN VERSCHILLENDE SOORTEN AFSCHEID

Als wij aan verlies denken, denken we aan het verlies van dierbaren door de dood. Maar verlies is een gegeven in ons leven dat veel meer bestrijkt. Want wij verliezen niet alleen door de dood, maar ook door te verlaten en verlaten te worden, door te veranderen en los te laten en door te gaan. En onze verliezen omvatten niet alleen de scheidingen en het vertrek van degenen die wij liefhebben, maar ook het bewuste en onbewuste verlies van onze romantische dromen, onmogelijke verwachtingen, illusies van vrijheid en macht, illusies van veiligheid – en het verlies van ons jonge zelf, het zelf dat dacht dat het altijd rimpelloos en onkwetsbaar en onsterfelijk zou zijn. Een beetje gerimpeld, uiterst kwetsbaar en onverbiddeijk sterfelijk, heb ik deze verliezen bestudeerd. Deze levenslange verliezen. Deze noodzakelijke verliezen.
Judith Viorst¹

1

Afscheid nemen. Het hoort bij het leven en het gaat over veel.

Het kleine afscheid nemen: afscheid van een kledingstuk, van een kopsel, van geliefde schoenen of een versleten tas... Afscheid nemen van dierbare voorwerpen, van meubels, van apparaten die er niet meer toe doen zoals de bandrecorder en de pick-up. Afscheid nemen van een huis. Afscheid van collega's die vertrekken, afscheid van werk dat ophoudt, afscheid van wensen. Afscheid van plaatsen en landen. Afscheid van dromen. En natuurlijk het grote afscheid, het afscheid nemen van mensen. Afscheid door een scheiding en afscheid door de dood.

Volgens Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal kan een afscheid kan hartelijk zijn, teder, aandoenlijk, treffend, hartroerend, weemoedig, droevig, beleefd, koel of stijf. Afscheid en gevoelens horen bij elkaar.

In december 2010 gaf NRC Handelsblad een themanummer uit over Afscheid. Uit dit themanummer dat gevuld is met bijdragen over verschillende soorten afscheid, citeer ik nog een aantal fragmenten²:

*Over het afscheid van de handgeschreven brief:
Het 'postkoetsbriefverkeer' zoals ik het iemand onlangs hoorde noemen is bijna opgedroogd. Zeldzaam als men nog eens een papieren brief door de bus hoort vallen. Men mailt – de handgeschreven brief lijkt van vervlogen tijden.*
Atte Jongstra

*Over het afscheid van een schilderij:
Er zijn verschillende manieren van afscheid in mijn vak. Meest voor de hand ligt het dierbare schilderij dat je verloopt. Als jongetje van een jaar of tien zag ik in ons atelier een schilderij staan dat mijn vader aan het schoonmaken was. Daar kwam een*

¹ In: Judith Viorst: *Noodzakelijk verlies. De liefdes, illusies, afhankelijkheid en irreële verwachtingen die wij allen moeten opgeven om te kunnen groeien.* Vertaald uit het Engels door Stanneke Wagenaar. Anthos, Baarn, 1993

² In: NRC Handelsblad, Cultureel Supplement, themanummer Afscheid, 30 december 2010

prachtig werk uit van Jacob Ochterveld (...) We hebben het schilderij vele jaren tentoongesteld en meegenomen naar beurzen en het werd maar niet verkocht. Vijftien jaar later deden we mee aan een beurs in Londen. De Ochterveld was bijna een eigen schilderij geworden en laat dat nou het eerste zijn dat op die beurs werd verkocht. Je rekent daar na al die tijd niet meer op en ineens is het weg. Natuurlijk zijn we in de business om schilderijen te verkopen, maar ik had toen heel gemengde gevoelens.

Evert Douwes jr., geïnterviewd door Dirk Limburg

Over het afscheid van Indië

Op Kerstavond 1982 bracht oom Jan, broer van mijn opa, een groot pakket bij ons thuis. Mijn vader opende het haastig en vond daarin tot zijn verbazing een 685 pagina's tellend manuscript, waarin Jan zijn herinneringen aan zijn Indische jaren had opgetekend. (...) In mijn voorstelling 'Daar Werd Wat Groots Verricht' wék ik ook Jan tot leven. Ik haal hem tevoorschijn uit het verre, voorbije verleden. Ik vertel zijn verhaal tegen de achtergrond van het verval en de ondergang van Nederlands-Indië. Mijn oom Jan., en wij allemaal trouwens, zijn slechts een pluisje stof in de grote geschiedenis. Met zijn 'Memoires' nam hij afscheid van Indië.

Cabaretier Diederik van Vleuten, geïnterviewd door Kester Freriks

Over het afscheid van popmuziek

(...) voor de hedendaagse zanger is het protestlied geen optie meer. (...) Het protestlied is een fossiel geworden.

Hester Carvalho

Afscheid van de hoed

Mijn grootmoeder had een modezaak, waar ze geen jurken verkocht maar japonnen en geen jassen maar mantels. En bij die mantels, vond ze, hoorden hoeden. Blootshoofds een jas passen – dat kon niet en vooral: dat stond niet. Daarom kocht ze ieder seizoen de nieuwste modellen, maar die verkocht ze steeds minder. Koppig bleef mijn grootmoeder tot midden jaren tachtig hoeden inkopen. En de exemplaren die ze niet verkocht, verbrandde ze stiekem in de kachel.

Dameshoeden worden de afgelopen decennia in Nederland steeds minder gedragen, (...)

Birgit Donker

Afscheid van de polaroid

Voor mij voelt het nog altijd alsof ik een geliefde heb verloren. Ik ben ermee opgegroeid, heb ermee geleefd, het was zo vertrouwd. En ineens, na vijftientig jaar, was het van de ene op de andere dag niet meer beschikbaar: de polaroid. (...)

Ondertussen fotografeer ik nu noodgedwongen met mijn telefoon, mijn infrarood camera en mijn digitale camera. Ik moet wel. Maar ik mis nog steeds mijn oude liefde. Mode- en reclamefotograaf Marcel van der Vlugt, geïnterviewd door Rosan Hollak

Schrijf het woord **afscheid** midden op een papier, en neem de tijd om jouw eigen afscheid nemen van dingen, situaties en mensen voorbij te laten komen. Maak een woordenweb, een cluster. Laat alles kriskras door elkaar opkomen, schrijf alles op zonder oordeel.

Onderzoek voor jezelf de verschillende soorten van afscheid die je hebt meegemaakt. Probeer je concrete momenten van afscheid te herinneren en zoek bij elk concreet moment een tijdje verder: waar was het, wanneer was het, wat was er aan de orde, hoe gebeurde het, wie

speelden er een rol, en hoe waren je emoties? Loop ook de zintuigen na: wat zag je, wat hoorde je, wat rook je, wat proefde je, wat voelde je?

2

Kies nu één concrete situatie rond het thema **afscheid** en associeer nu een tijdje rond deze ene situatie. Dat kun je bijvoorbeeld doen door een kwartier onafgebroken te schrijven over die ene herinnering. Na een kwartier streep je de belangrijkste zinnen aan en rond die zinnen schrijf je weer een kwartier. Dat kun je nog een paar keer herhalen tot je denkt dat je genoeg materiaal verzameld hebt voor je verhaal.

Misschien is het goed om je nog eens te realiseren, dat je altijd kunt kiezen voor een verhaal dat je op dit moment graag wilt schrijven, dat je prettig vindt, of dat je nu aanspreekt. Het is nergens voor nodig je allereerste associatie bij het thema om te zetten in een verhaal.

Daarvoor is het verzamelen van de associaties zo belangrijk. Creëer keuzemogelijkheden voor jezelf en maak het jezelf niet te zwaar of moeilijk. Als je er nog niet aan toe bent om te schrijven over het verlies van een dierbare naaste, laat het dan rusten en kies een lichtvoetiger en luchtiger verlies. Je kunt de oefening altijd later nog eens doen en dan een andere invalshoek kiezen! Dit principe geldt overigens bij alle oefeningen.

3

Schrijf nu het verhaal van jouw afscheid. Gebruik alleen die associaties die je wilt gebruiken, laat de rest los.

4

In een groep:

Lees aan elkaar de verhalen over het afscheid voor.

5

Wat je nog meer kunt doen:

- ❖ Zoek beelden die bij jouw afscheid passen. Illustreer je tekst ermee.

- ❖ Lees je eigen verhaal nog eens door. Maak er een tekening bij met kleurpotloden, pastelkrijt of oliekrift, of schilder met waterverf. Het hoeft geen mooi schilderij te worden en geen herkenbare tekening. Geef de tekening of je schildering een titel.
- ❖ Denk na over de winst uit je verlies. Als je afscheid neemt, verlies je iets of iemand, je laat los en gaat verder. Vaak kun je na een tijdje ook zien wat het je gebracht heeft. Maak een lijstje met woorden die horen bij de opbrengst van jouw afscheid. Maak

daarna met die woorden een klein gedicht van maximaal tien regels. Geef het gedicht een titel.

- ❖ Lees het boek van Judith Viorst: *Noodzakelijk verlies. De liefdes, illusies, afhankelijkheid en irreële verwachtingen die wij allen moeten opgeven om te kunnen groeien*. Vertaald uit het Engels door Stanneke Wagenaar. Anthos, Baarn, 1993. Het is één van de boeken die al mijn opruimingen heeft overleefd. Judith Viorst laat op een mooie manier zien, hoe verlies en afscheid bij het leven horen. Een boek vol wijsheid en mededogen.
- ❖ Een ander boek over afscheid nemen: Laurens de Keizer: *Afscheid nemen*. Lannoo, Tielt, 2004. Interviews met mensen over afscheid nemen van het leven, van een geliefde, een kind, van werk, gezondheid, succes en verslaving.

6

Voor meer inspiratie:

De dood van Lena

Vijfentachtig is ze geworden, mijn oudste zuster. Een mooie leeftijd, ook om te vertrekken. Maar niemand wil graag scheiden van dit aardse, ook zij niet. Een van haar vragen was dan ook: 'Word ik nog beter?' Hierop kon niemand ja zeggen. Ze is heel vredig ingeslapen.

Hoewel Lena's leefwereld in het verzorgingshuis klein was geworden, was ze bij de tijd gebleven. Via de televisie wist ze wat er in de wereld gaande was. Het leven van haar familie, vreugde en verdriet, bleef ze volgen en haar belangstelling voor haar dorp was nog groot. De kerk en haar zorgen hadden haar aandacht, evenals de prestaties van Nederlandse voetballers, tot het laatste moment.

Nu hebben we afscheid genomen van haar stille lieve figuur, van haar lach en haar traan, van de oudste, het blijvend middelpunt. We hebben haar allemaal samen - de familie maar ook een groot deel van de oudere bevolking van ons geboortedorp Margraten - ter ruste gelegd bij onze moeder met wie ze altijd samen geleefd heeft. Ze werd gedragen door haar nichtjes. Eén ding vind ik jammer bij zo'n prachtige dienst: dat de overledene het zelf niet kan zien en meemaken. Maar tijdens deze begrafenis heb ik weer eens de voordelen van het dorpsleven ervaren. Afscheid nemen en toch een beetje feest, bloemen en kaarsen, gewoon warmte op een koude winterdag.

Een paar dierbare, kleine dingen herinneren mij nu aan haar. Het kruisbeeld dat mijn moeder gaf aan haar priesterzoon en dat na diens dood bij Lena kwam. De horlogeketting van mijn vader, waarvan mijn moeder na zijn dood in 1925 een armband liet maken voor Lena

Jeanne Last-Frijnts.³

Afscheid van mijn vader

Ik zit in de collegebank. Met mijn gedachten ben ik ver weg, de stem van de docent dringt amper tot mij door. Op dit uur wordt mijn vader begraven. Ik heb geen toestemming gekregen om bij de begrafenis te zijn. Vader, je wilde afscheid nemen en ik ben niet gekomen. Je was zo ongelukkig met mijn beroepskeuze. Je vond het onmenselijk dat het contact tussen ons op de meest cruciale momenten van het leven er niet mocht zijn. Nu ben je van mij weggegaan. Mijn ogen zoeken het raam. Buiten is

³ In: José Franssen: *In mijn koffer op zolder. Verhalen van ouderen voor ouderen*. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten, 2008

het koud, sneeuw dwarrelt omlaag en de bomen strekken hun kale takken omhoog naar de grijze lucht. In deze zelfde maand, jaren geleden, moesten wij vluchten.

Je was de laatste jaren zo ziek, maar de oorsprong van je ziek zijn was het verdriet om het verlies van je geboortegrond. Je had hem van je vader geërfd en hij weer van zijn vader. Je was in hart en nieren een boer, rechtschape en onafhankelijk. Jouw leven was ingebed in het ritme van de jaargetijden, van zaaien en oogsten, van werken en feesten. Zo hadden generaties voor jou geleefd en zo wilde je dat jouw zoon het eens van je zou overnemen. Maar de oorlog dreef jouw leven, ons leven, in een heel andere richting. In die ijsskoude januarinacht, toen de sneeuwstorm alle wegen had dicht gewaaid, de paarden voor de wagens werden gespannen en wij huis en erf moesten verlaten, vader, toen heb ik je gezicht gezien. Het leek als uit steen gebeiteld. Geen woord kwam over je lippen. Vader, wat ging toen in je om? Is je sterven toen al begonnen?

De dag kwam, waarop het front over ons heen rolde. Schreeuwende, wanhopige mensen en plunderende overwinnaars bleven. Mannen werden met de dood bedreigd en vrouwen als oorlogsbuit misbruikt. Je dwaalde met ons over de landwegen. We zijn niet ver gekomen. Wij waren uitgeput, ziekte en honger hielden ons vast. Vader, ik heb je tranen gezien, je wanhoop. Je vocht met jezelf om het behoud van het laatste restje eigenwaarde. De hoop dat we ooit, ooit weer naar huis zouden terugkomen, hield je staande. Uiteindelijk is ook die hoop verdwenen.

Nu ben je thuis gekomen, voorgoed. Het spijt me, vader, dat ik geen afscheid van jou heb kunnen nemen. De pijn hierover zal blijven, zo lang als ik leef. Maar op een dag zal ook ik voorgoed thuisgekomen zijn.

Irmgard Brose⁴

Afscheid van de opleiding, 1989

*Een zachte nevel spoelt
flarden van werkherinneringen schoon
tot kostbare kleinoden*

*waarin oude motieven van zorg
voor gehandicapte mensen
duidelijke patronen vormen.*

*In aarde kleuren van trots
op de kracht van leerlingen
die volgen en voortgaan.*

*Soms zwartgeblakerd
door misverstanden en conflict
in het zoeken naar kwaliteit.*

*Met draden van vriendschap
en collegialiteit. Verweven
op het ritme van hard werken.*

⁴ In: José Franssen: *In mijn koffer op zolder. Verhalen van ouderen voor ouderen.* Bohn Stafleu Van Loghum, Houten, 2008

*Kleinoden aaneengeregen
tot een sieraad
in een laatste stuk leven.*

Veroon Snater⁵

José Franssen

www.josefranssen.nl

⁵ In: José Franssen: *In mijn koffer op zolder. Verhalen van ouderen voor ouderen.* Bohn Stafleu Van Loghum, Houten, 2008